

I-3. Viduramžių feodalizmo bruožai.

PAGALVOKIME

- Kokie egzistuoja pagrindiniai feodalizmo kaip reiškinio apibūdinimai?
- Nuo ko priklauso skirtingi požiūriai į feodalizmą?

PABANDYKIME

Kiek pateiktas šiuolaikinės fantastikos knygos aprašymas atitinka Jūsų įsivaizdavimą apie feodalizmą viduramžiais? Ar galima rasti paralelių tarp dviejų šiuo metu neegzistuojančių individų – viduramžių feodalo (jau nebėra) ir knygoje aprašomo feodalo (fantastikos sritis) – savybių?

Pasaulinės fantastikos aukso fondo serijoje yra išleista Aleksandr'o Gromov'o knyga „Feodas“. Joje aprašomas alternatyvus pasaulis – Plokštuma. Pilnoje įvairių spąstų dykumoje retkarčiais atsiranda žmonės iš Žemės. Tam tikrą dykumos plotą prižiūri Feodas. Jis pasižymi ypatingais gebėjimais išlikti dykumoje – išvengti nematomų spąstų. Jei ne Feodas, dykumoje atsiradę žmonės tuoj pat žūtų. Jis suranda naujokus, nuveda juos į oazę. Be abejo, už išgelbėtą gyvybę jam priklauso tam tikras mokestis. Visa dykuma padalinta į daugybę feodų, tačiau rytuose jau įgyvendintas bandymas sujungti kelis feodus į vieną karalystę.

PRISIMINKIME

Viduramžių visuomenė – feodalinė visuomenė. Šis, atrodo, neginčijamas teiginys turi daygybę įvairių interpretacijų. Gana išsamiai pačią feodalizmo problemą aprašė profesorė Jūratė Kiaupienė „Mes, Lietuva“ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a. (V.: Kronta, 2003). Istorikė konstatavo, jog nėra bendro susitarimo dėl sąvokos „feodalizmas“ turinio, todėl viduramžius tiriantys ir aprašantys istorikai nesutaria net dėl jo pradžios datavimo. Antai, vieni feodalizmo užuomazgas mato Romos imperijoje klestėjimo laikais tuometinėse barbarų žemėse. Kiti tai sieja su didžiuoju tautų kraustymusi. Diduma istorikų feodalizmo pradžią datuoja VIII amžiumi. Galutinis feodalizmo išgalėjimas Vakarų Europoje siejamas su IX–XI amžiumi. Vieni feodalizmą priskiria teisinių-politinių reiškinų sferai ir supranta jį kaip tam tikrą visuomenėje susiklosčiusią institucijų sistemą, kurią sudaro pavaldumo ir išsipareigojimų saitai, siejantys vieną laisvą žmogų (vasalą) su kitu laisvu žmogumi (senjoru). Šie saitai darė didelę įtaką valstybės sandarai, karybai, ūkio ir visuomenės organizacijos struktūroms, taip pat dvasiniam ir kultūriniam gyvenimui. Būtent taip suprantant feodalizmą, jis susiformavęs IX-X a. Frankų imperijoje, suklestėjęs tarp X ir XIII a. Kito globai pasidavęs asmuo imtas vadinti vasalu. Globėjas tapdavo senjoru. Priimdamas senjoro globą, vasalas duodavo jam ištikimybės priesaiką, pasižadėdamas visur jam padėti, ginti jį nuo priešų, vykdyti nurodymus ir atlikti jam patiktą tarnybą. Senjoras

savo ruožtu išsipareigodavo saugoti vasalą, rūpintis juo ir niekam neleisti jo skriausti. Pasidavęs senjoro globai, vasalas gaudavo iš jo kokią nors nuosavybę, dažniausiai žemės. Ši vadinta beneficija ir buvo skiriama už karinę tarnybą iki gyvos galvos be teisės ją perduoti paveldėtojams. Ilgainiui senjoro vasalui perleista žemė imta vadinti feodu. Nuo IX a. ėmė plisti paprotys feodus paveldėti. Apskritai, visa stambiųjų feodalų (pavyzdžiui, karaliaus, grafo ir pan.) valdos buvo suskaidytos į dvi dalis. Viena dalis sudarė tiesioginę nuosavybę – domeną. Ji suteikdavo savininkui teisę reikalauti rentos iš priklausomų valstiečių. Kita dalis būdavo išdalinta vasalams ir suteikdavo teisę reikalauti iš jų ištikimybės ir tarnybos.

Laikui bėgant tokie paprasti santykiai susipynė, tapo sudėtingesni. Vasalai galėdavo savo valdas perleisti kitiems, savo vasalams. Didieji žemvaldžiai, sustiprinę savo ekonominę ir karinę galią, galėjo tapti nepriklausomi nuo karaliaus — vyriausiojo senjoro. Į šią sistemą įsijungė ir Bažnyčia. Ji iš didikų bei valstiečių irgi gaudavo žemių už įvairias paslaugas ir galėdavo jas perleisti kitiems. Ilgainiui beneficija imtos vadinti dvasininkams duodamos žemės, lenu – didikams (grafams, hercogams), feodu – smulkesniems dvarininkams, riteriams. Kai kuriuose kraštuose (Skandinavijoje, Šveicarijoje) ši sistema nepaplito dėl gamtinių ar kitų priežasčių.

Kiti feodalizmą supranta kaip socialinius ir ekonominius žemvaldžių (senjorų) ir žemės naudotojų (vasalų) santykius. Kartais feodalizmo samprata dar labiau susiaurinama, apibrėžiant ją kaip tam tikrus socialinius ir ekonominius žemvaldžių ir tiesioginių gamintojų valstiečių santykius. Šiuo atveju sąvoka „feodalizmas“ aprėpia įvairių visuomenės gyvenimo sričių visumą, ji suprantama kaip „feodalinė visuomenė“. Tokioje sampratoje svarbi vieta tenka prekariumams — privačių žemės valdų (alodų) savininkų raštams, kuriais prašyta galingesnių kaimynų pagalbos. Už suteikiamą pagalbą ankstesnis savininkas netekdavo nuosavybės teisės į žemę ir už naudojimąsi ja turėdavo atlikti prievolės, eiti lažą, mokėti duoklę. Jau frankų valdovai turėjo pasirūpinti savo kariaunos parama. Už tai jai buvo dalijamos žemės su joje gyvenančiais valstiečiais. Šie dažniausiai patys pasiduodavo su savo žemėmis didikams, kurie išsipareigodavo juos ginti nuo svetimųjų. Tokie priklausomi valstiečiai buvo vadinami servais.

Apskritai, feodalinė visuomenė sudarė tam tikrą hierarchiją, vadinamuosius feodalius laiptus, kurių viršūnėje buvo karalius, o apačioje – smulkūs feodalai – riteriai. Valstiečiai feodalinėms laiptams nepriklausė.

Pati feodalinė teisė viduramžių Europoje formavosi iš senosios romėnų teisės, paprotinės genčių teisės ir atskirų valdovų leidžiamų įstatymų – ediktų, kapituliarijų, privilegijų. Pavyzdžiui, jau frankų valdovas Karolis Didysis savo kapituliarijais nustatė senjorų ir vasalų tarpusavio santykius. Didiesiems grafams ir hercogams Karolis pavedė dalį savo valdžios: valdovo vardu valdyti sritis, prižiūrėti, kad visi vasalai sąžiningai atliktų karo prievolę ir kitas vasaliteto nusakomas pareigas.

PRITAIKYKIME ŽINIAS

1. Kuriai feodalizmo sampratai priskirtumėte dviejų žemiau įvardytų istorikų mintis? Kodėl?

Norman Davies: „Feodalizmą technine prasme galima laikyti visuma institucijų, sukuriančių ir reguliuojančių paklusnumo ir tarnavimo išpareigojimus <...> vieno laisvo žmogaus (vasalo) kito laisvo žmogaus (senjoro) atžvilgiu, ir senjoro išpareigojimus ginti ir išlaikyti savo vasalą“.

Žakas le Gofas: „Feodalizmas – tai visų pirma asmeninių santykių sistema, hierarchiškai jungusi aukščiausio visuomenės sluoksnio narius. Šie ryšiai turėjo realų pagrindą – beneficijas, kuriomis senjoras apdovanodavo savo vasalus mainais už atitinkamas tarnybas ir ištikimybės priesaikas“.

2. Kuo panašios dvi žemiau pateiktos sutartys? Kuo jos skiriasi?

Karaliaus dovanojimas iš Markulfo formulių

Lai žino Jūsų didybė, kad mes šauniam vyrui (tokiam ir tokiam) suteikėme (tokį ir tokį) dvarą, pilnai su visomis pajamomis ir žemėmis, kurios buvo ir yra (tokio ir tokio) ar mūsų išdo tvarkomos. Todėl dabartine savo tikra valdžia nustatome ir įsakome laikyti visiems laikams, kad paminėtas vyras (toks ir toks) nurodytą dvarą (tokį ir tokį), kaip mes ir sakėme, pilnai, su žemėmis, namais, statiniais, kolonais, vergais, vynuogynais, miškais, laukais, pievomis, ganyklomis, vandenimis ir vandenų tėkmėmis, malūnais, gėrybėmis ir priklausiniais turėtų dovanotą amžiams, kaip pilnas imuniteto turėtojas, uždraudžiant (mūsų) valdininkams bet kokį įžengimą į jį išieškant bet kokios bylos teismo skirtą baudą. Ir tegu valdo dvarą kaip nuosavybę, nelaukdamas, kol aktas bus perduotas teisėjams, ir tegu savo palikuonims su Dievo padėjimu, arba kam nori tegu palieka, ir daro su juo, mūsų valia, viską, ką nori

Sen Galeno vienuolyno raštas (IX a.)

Bernvikas, per Kristaus malonę šventojo Galo vienuolyno abatas. Sutikus mūsų brolijai ir mūsų fochtui Puatonui, mes nusprendėme grąžinti kaip prekarijų Volvinui tas valdas, kurias jis padovanojo mums išvardytose vietovėse [toliau eina septyni pavadinimai], visa tai, kas yra tose vietovėse su namais, pastatais, vergais, miškais, su viskuo, kas kilnojama ir nekilnojama, įdirbta ir neįdirbta, su viskuo, ką galima pavadinti ir išvardyti ir kas yra jo dovanojimo rašte; taip mes ir padarėme, ir, be to, su ta sąlyga, kad jis gautų tą valdą ir mokėtų už ją kasmet činšą, tai yra du denarus. Tegų taip pat daro ir jo teisėtas įpėdinis, jeigu Dievas duos jam jį turėti.

3. Su kuriomis sąvokomis susiję pateikti paveikslėliai?

Žemiau pateikti paveikslėliai, nors vaizduoja labai skirtingus laikotarpius, tačiau atspindi dvi senjoro ir vasalo santykių nustatymo ceremonijos dalis. Vasalas turėjo prisiekti ištikimybę, atsiklaupdamas ir savo rankas įdėdamas į senjoro rankas, ir iškilmingai pasižadėdamas tarnauti. Po to senjoras simboline apeiga perduodavo valdą – įteikdavo vėliavą, kalaviją, žiedą, raktą ar pan.

Edvardo III priesaika (1329)

Rolandas gauna kalaviją iš Karolio Didžiojo

Čia galima suformuluoti nepateiktus šių sąvokų apibūdinimus:

Imunitetas –

Investitūra –

Komendacija –

Vasalitetas –